

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่ส่งเสริมความสามารถในการ ออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตาม แนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมสำหรับครูสังกัด กรุงเทพมหานคร

วันที่รับบทความ	17/11/2564
วันแก้ไขบทความ	17/12/2564
วันตอบรับบทความ	21/12/2564

วินัยธร วิชัยดิษฐ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้น 2) เพื่อศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมกลุ่มตัวอย่างคือ ครูสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 80 คนได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์ แบบตรวจสอบประสิทธิภาพด้านความสอดคล้องเหมาะสมของหลักสูตร แบบทดสอบ แบบประเมินความพึงพอใจที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าร้อยละ การทดสอบค่าที การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า 1) ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพของหลักสูตร พบว่า องค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรมประกอบด้วย 7 องค์ประกอบได้แก่ (1) หลักการ (2) วัตถุประสงค์ (3) โครงสร้าง (4) เนื้อหา (5) วิธีดำเนินการจัดการเรียนการสอน (6) สื่อการสอน/แหล่งเรียนรู้ (7) การประเมินผลและตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญมีความสอดคล้องอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.70, S.D. = 0.06$) และมีประสิทธิภาพภาคสนามเท่ากับ 82.60/92.60 สูงตามเกณฑ์ที่กำหนด 2) ผลการศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นพบว่า ความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของครูผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยครูมีพัฒนาการความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมสูงขึ้น และมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการสอนของครูที่ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และชุมชนมีความพึงพอใจภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : หลักสูตรฝึกอบรม การออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์
การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร. สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
e-mail : winaihorn.w@dru.ac.th

The Training Curriculum Development to Promote Capacity of Community Service Activities Design Based on the Service Learning for Bangkok Metropolitan Teachers

Received	17/11/2021
Revised	17/12/2021
Accepted	21/12/2021

Winaithorn Wichaidit¹

Abstract

The purposes of this research were to: 1) develop a training curriculum and find efficiency, and 2) study the effectiveness of the developed curriculum. The purposive sampling method was used in selecting 80 Bangkok teachers. The research instruments were document analysis form, interview form, appropriateness assessment form, achievement test, and satisfaction evaluation forms for teachers, students, and community members. The statistics employed for data analysis included percentage, mean, standard deviation, t-test, and content analysis. The results revealed that: 1) the developed Training Curriculum was composed of 7 components: (1) principle, (2) objective, (3) structure, (4) content, (5) learning methods, (6) media and learning resource, and (7) the appropriateness scores of the developed curriculum were at the highest level ($\bar{X} = 4.70$, S.D. = 0.06), and the efficiency scores were at 82.60/92.60 that was higher than the specified criterion, 2) the post-test mean score of teachers attending the training was higher than the pre-test at a significant level of 0.05. This means that the teachers had greater abilities to design social activities for the public from the learning concepts. In addition, the overall satisfaction of the teachers, students, and community members towards the developed training curriculum were at the highest level.

Keywords: training curriculum, community service activities design, service learning

¹Assistant Professor Dr., Social studies, Faculty of Education, Dhonburi Rajabhat University
e-mail : winaithorn.w@dru.ac.th

บทนำ

ผลการพัฒนาการศึกษาในช่วงปี 2552-2559 พบว่า ประเทศไทยประสบความสำเร็จในหลายด้าน และมีอีกหลายด้านยังเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการพัฒนาซึ่งด้านคุณภาพการศึกษาผลการพัฒนายังไม่เป็นที่น่าพึงพอใจ เนื่องจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานหลายประเทศในแถบเอเชียมีคะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยมาก ส่วนประเด็นคุณธรรม จริยธรรมของเด็กและเยาวชนยังต้องมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น ดังนั้นแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - พ.ศ. 2579 จึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา 4 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ 2) เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองดี มีคุณลักษณะทักษะและสมรรถนะที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และยุทธศาสตร์ชาติ 3) เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และคุณธรรม จริยธรรม รู้รักสามัคคี และร่วมมือกันกำลังมุ่งสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 4) เพื่อนำประเทศไทยก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง และความเหลื่อมล้ำภายในประเทศลดลง จากวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ของแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบันเห็นได้ว่าประเด็นด้านคุณธรรมจริยธรรม การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นประเด็นที่มีความสำคัญควบคู่ไปกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้ และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาระดับอาชีวศึกษาและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ การพัฒนาที่สำคัญ คือ การพัฒนาที่สมดุลอย่างเป็นองค์รวมทุกด้านเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีพื้นฐานทางจริยศาสตร์ความเป็นคนดีทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ผู้เรียนทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานต้องสร้างองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จึงจำเป็นต้องเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพ ภาษาต่างประเทศและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งเป็นการบูรณาการองค์ความรู้ ทักษะเจตคติที่เกิดจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ของผู้เรียนมาปฏิบัติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553, น.3) ได้กล่าวถึง กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ลักษณะ คือ กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียน และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์เมื่อผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมแล้วนำไปสู่เป้าหมายเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และท้องถิ่นตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบ ความดีงาม ความเสียสละต่อสังคม และการมีจิตสาธารณะ กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์จึงมีความสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนเป็นคนดี มีความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงโดยอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสร้างสรรค์

เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดและวางแผนการจัดกิจกรรมโดยมี ครู เป็นผู้ให้คำปรึกษาร่วมวางแผนและออกแบบการจัดกิจกรรม สอดคล้องกับ (Erickson and Anderson, 1997, pp.145-146) ที่กล่าวถึง การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม ว่าเป็นรูปแบบการเรียนรู้วิธีหนึ่งจากหลากหลายวิธีการเรียนรู้โดยผู้เรียนลงมือปฏิบัติ ที่ภาคการศึกษาทำการวิจัยคิดค้นสู่การจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพและตอบโจทย์การพัฒนาผู้เรียนที่มีความต้องการจะเรียนรู้ไฝหาความรู้ สู่การเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและความรับผิดชอบมีจิตสาธารณะซึ่งพร้อมไปด้วยความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า การจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ยังเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ครูเป็นผู้มีบทบาทและเป็นผู้กำหนดกิจกรรม นอกจากนี้การจัดกิจกรรมเป็นการแยกส่วนมากกว่าการบูรณาการความรู้สู่การปฏิบัติ

จากที่กล่าวมาข้างต้นการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ของเนื้อหาในการฝึกอบรมที่ประกอบไปด้วย หัวข้อวิชา เทคนิค วิธีการแผนการสอน กิจกรรม วิชาการ เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ทศนคติ ประสบการณ์ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในหัวข้อหรือหลักสูตรที่กำหนดไว้ ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญและได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่ส่งเสริมความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมสำหรับครูสังกัดกรุงเทพมหานคร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมที่ส่งเสริมความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของครูสังกัดกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมที่ส่งเสริมความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของครูสังกัดกรุงเทพมหานครได้แก่
 - 2.1 ศึกษาความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของครูสังกัดกรุงเทพมหานคร ก่อน หลัง การฝึกอบรม
 - 2.2 ศึกษาพัฒนาความสามารถของครูในออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมกับผู้เรียน
 - 2.3 ศึกษาความพึงพอใจของครูที่ได้รับการอบรมโดยหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น
 - 2.4 ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนภายหลังการสอนโดยครูที่ได้รับการอบรมในหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น
 - 2.5 ศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่สอนโดยครูที่ได้รับการอบรมในหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น
 - 2.6 ศึกษาความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้องที่ได้ร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของผู้เรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดประชากร จากโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร พื้นที่การบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี จำนวน 162 โรงเรียน

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง คือ ครูในพื้นที่บริการของมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี จำนวน 10 โรงเรียน โรงเรียนละ 8 คน รวมครูเข้ารับการอบรม 80 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์ แบบตรวจสอบประสิทธิภาพด้านความสอดคล้องเหมาะสมของหลักสูตร แบบทดสอบ แบบประเมินความพึงพอใจ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ระยะที่ 1 ผู้วิจัยมีขั้นตอนดังนี้

1.1 ประสานงานโรงเรียนในเขตพื้นที่โครงการเพื่อประชาสัมพันธ์หลักสูตร

1.2 นำหลักสูตรฝึกอบรมที่ส่งเสริมความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมสำหรับครูสังกัดที่พัฒนาขึ้นอบรมให้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ จำนวน 10 โรงเรียน โรงเรียนละ 8 คน รวมครูเข้ารับการอบรม 80 คน

1.3 ทดสอบก่อน และ หลังการอบรม โดยมีการทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม ประเมินความสามารถในการออกแบบกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม และประเมินความพึงพอใจของครูที่เข้ารับการอบรม

ระยะที่ 2 ปฏิบัติจริงในสถานศึกษา

2.1 ครูที่เข้ารับการอบรมนำความรู้ และทักษะที่ได้รับจากการอบรมสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษาโดยออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม ตามบริบท ความต้องการของผู้เรียนที่เข้าร่วมทำกิจกรรม และชุมชน

2.2 ผู้วิจัยลงพื้นที่ในเขต ดูแลให้คำปรึกษาแนะนำและประเมินแผนการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมเพื่อศึกษาพัฒนาการของครูในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์และตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตร

2.3 ประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน ความพึงพอใจของผู้เรียนที่ทำกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมและแบบประเมินความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้องที่ได้ร่วมกิจกรรมของผู้เรียนหลังการจัดกิจกรรมเสร็จสิ้น

ระยะที่ 3 ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความสมบูรณ์

รวบรวมข้อมูลจากระยะที่ 1 อบรมเตรียมความพร้อม ระยะที่ 2 ปฏิบัติจริงในสถานศึกษา สู่การปรับปรุงหลักสูตรให้มีความสมบูรณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ โดยมีรายละเอียดขั้นตอนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอนดังนี้

ตอนที่ 1 การพัฒนาและหาประสิทธิภาพของหลักสูตร โดยดำเนินการดังนี้

1) วิเคราะห์และศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ($R_1 = \text{Research1 : Analysis}$) โดยการลงพื้นที่หาข้อมูลแหล่งข้อมูลปฐมภูมิจากผู้เชี่ยวชาญ ชุมชน ครู และนักเรียน ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยทำการสัมภาษณ์ สังเกต บันทึกภาพ เสียง จัดบันทึก

2) ออกแบบและพัฒนาหลักสูตร ($D1 = \text{Development1 Design and Development}$) โดยการสังเคราะห์สร้างหลักสูตรต้นแบบและตรวจสอบหาประสิทธิภาพของหลักสูตรตามแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ Taba และแนวคิดเทคนิค DACUM มี 3 ขั้น ดังนี้ ขั้นที่ 1 วิเคราะห์งาน/วิเคราะห์อาชีพ/วิเคราะห์ความต้องการจำเป็น คือ ผลจากการวิเคราะห์หลักสูตร หลักการแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง ชุมชน ผู้กำหนด หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง และเนื้อหาของหลักสูตร ขั้นที่ 2 ระบุวัตถุประสงค์ คือ การกำหนดพฤติกรรมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนที่สอนโดยครูที่ได้รับการอบรมในหลักสูตร ขั้นที่ 3 ออกแบบการเรียนการสอน คือ การกำหนดวิธีการสอน สื่อการสอน การวัดและประเมินผลโดยนำร่างหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบประสิทธิภาพ

ตอนที่ 2 ตรวจสอบประสิทธิผลและปรับปรุงหลักสูตร โดยดำเนินการดังนี้

1) ทดลองใช้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้น ($R_2 = \text{Research2 : Implementation}$) โดยการนำหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพทดลองใช้กับสถานศึกษาในพื้นที่จำนวน 10 โรงเรียน โรงเรียนละ 8 คน รวมครูเข้ารับการอบรม 80 คน โดยการอบรมครูและให้ครูนำความรู้สู่ชั้นเรียน

2) ประเมินและปรับปรุงหลักสูตร ($D_2 = \text{Development2: Evaluation}$) โดยการประเมินความรู้ ทักษะ และความพึงพอใจของครูและผู้เรียนที่มีต่อหลักสูตรและผู้เกี่ยวข้อง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1. ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมที่ส่งเสริมความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของครูสังกัดกรุงเทพมหานครสรุปได้ดังนี้

1.1 ผลการวิเคราะห์และศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พบว่าการพัฒนาหลักสูตร ควรเน้นการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับสถานศึกษาในการร่วมกันพัฒนาผู้เรียนพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถในการออกแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมและสาธารณประโยชน์โดยนำหลักการแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบบริการสังคม ที่มุ่งเน้นการนำความรู้จากการอบรมสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะการให้ความรู้ และระยะการติดตามสู่ภาคปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการที่เน้นการปฏิบัติ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ บูรณาการศาสตร์ต่างๆ ในการพัฒนาผู้เรียน นำผู้เรียนสู่ชุมชน การวัดผลประเมินผลควรมีทั้งทางด้านความรู้และการปฏิบัติ ตลอดจนให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการประเมินซึ่งกระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรควรใช้

เทคนิคาคัมDACUM ร่วมกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบ่า (Taba) และองค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรมควรประกอบไปด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) หลักการ (2) วัตถุประสงค์ (3) โครงสร้าง (4) เนื้อหา (5) วิธีดำเนินการกิจกรรมการสอน (6) สื่อการสอน/แหล่งเรียนรู้ และ (7) การประเมินผล โดยแนวคิดการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม เป็นการนำความรู้สู่ชุมชน เน้นให้ผู้เรียนนำความรู้จากห้องเรียนสู่การปฏิบัติในสถานการณ์จริง โดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชน ใช้ปัญหาและความต้องการของชุมชนเป็นฐานคิดในการจัดกิจกรรม

1.2 ผลการออกแบบและพัฒนาหลักสูตร พบว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้น มีชื่อว่าหลักสูตรฝึกอบรมที่ส่งเสริมความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมสำหรับครูสังกัดกรุงเทพมหานครโดยประกอบไปด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) หลักการ (2) วัตถุประสงค์ (3) โครงสร้าง (4) เนื้อหา (5) วิธีดำเนินการกิจกรรมการสอน (6) สื่อการสอน/แหล่งเรียนรู้ และ (7) การประเมินผล และมีการตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญมีค่าความสอดคล้องอยู่ในระดับมากที่สุด

1.3 ผลการแสดงผลการศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น พบว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ (E1/E2) เท่ากับ 82.60/92.60 เป็นตามเกณฑ์ที่กำหนด

ตอนที่ 2. ผลการศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมที่ส่งเสริมความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของครูสังกัดกรุงเทพมหานคร ได้แก่

2.1 ผลการศึกษาความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของครูสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของครูผู้เข้ารับการอบรมหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยประเมินจากผลงานกลุ่มการออกแบบกิจกรรมพัฒนาระหว่างฝึกอบรม พบว่า ภาพรวมของผลงานการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก

2.2 ผลการศึกษาพัฒนาการความสามารถของครูในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมกับผู้เรียนพบว่า ครูมีพัฒนาการความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมสูงขึ้น

2.3 ผลการศึกษาความพึงพอใจของครูที่ได้รับการอบรมโดยหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นพบว่า ครูมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด

2.4 ผลการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนภายหลังการสอนโดยครูที่ได้รับการอบรมในหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นโดยการประเมินด้วยตนเอง ครูที่ปรึกษาและชุมชน พบว่าภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

2.5 ผลการศึกษาความพึงพอใจของของผู้เรียนที่สอนโดยครูที่ได้รับการอบรมในหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

2.6 ผลการศึกษาของผู้เกี่ยวข้องที่ได้ร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมและสาธารณประโยชน์ ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของผู้เรียนพบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

ประเด็นที่ 1 ผลการวิเคราะห์และศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พบว่าการพัฒนาหลักสูตรควรเน้นการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับสถานศึกษาในการร่วมกันพัฒนาผู้เรียน พัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถในการออกแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมและสาธารณประโยชน์ โดยนำหลักการ แนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบบริการสังคม ที่มุ่งเน้นการนำความรู้จากการอบรมสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษาและองค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบไปด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) หลักการ (2) วัตถุประสงค์ (3) โครงสร้าง (4) เนื้อหา (5) วิธีดำเนินการกิจกรรมการสอน (6) สื่อการสอน/แหล่งเรียนรู้ (7) การประเมินผล และมีการตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญมีความสอดคล้องอยู่ในระดับมากที่สุดและมีประสิทธิภาพภาคสนาม (E1/E2) เท่ากับ 82.60/92.60 เป็นตามเกณฑ์ที่กำหนด ทั้งนี้เนื่องมาจากหลักการแนวคิดที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรมีความเหมาะสมกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม โดยใช้แนวคิดของทาบ (Taba) และเทคนิคดาคัม (DACUM) ร่วมกับระเบียบของการวิจัยและพัฒนา (R&D) มีกระบวนการที่สอดคล้องในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ที่มุ่งพัฒนาทักษะตามความต้องการจำเป็นในระยะเวลาจำกัด โดยมีการศึกษาความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย นำมาสู่การวิเคราะห์หาแนวทางในการพัฒนาทักษะสำคัญตามที่กลุ่มเป้าหมายต้องการ โดยการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากนักวิชาการ นักปฏิบัติที่เป็นเลิศ ผู้เกี่ยวข้อง เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สู่การวิเคราะห์สมรรถนะที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาตามความต้องการจำเป็น โดยนำมากำหนดเนื้อหา แนวทางการฝึกอบรม การวัดและประเมินผลของหลักสูตร ที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็น มีการตรวจสอบประสิทธิภาพจากผู้เชี่ยวชาญและภาคสนามจึงทำให้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติซึ่งสอดคล้องกับ (Taba อ้างถึงใน Peter E. Oliva, 2009, pp.133-134) โดยทาบเชื่อว่าการพัฒนาหลักสูตรที่เริ่มจากระดับบนหรือการสั่งการของผู้บริหารไม่ใช่วิธีการพัฒนาหลักสูตรที่ดี การพัฒนาหลักสูตรควรเริ่มจากระดับล่าง หรือครูผู้สอนซึ่งเป็นผู้นำหลักสูตรไปใช้จริง เป็นผู้ที่อยู่ติดกับข้อมูลพื้นฐานจริง และสอดคล้องกับ (Adam, 1972, pp.24-25) ได้กล่าวว่า วิธีการดาคัมเป็นกระบวนการที่ใช้วิเคราะห์อาชีพ แล้วนำสมรรถภาพที่วิเคราะห์ออกมา ไปเป็นพื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตรหรือโปรแกรมการฝึกอาชีพ วิธีการวิเคราะห์อาชีพเพื่อนำไปใช้ในการเรียนการสอนตามวิธีการดาคัม หลักสูตรถูกกำหนดขึ้นมาโดยผู้ที่ทำงานอยู่จริงและต้องเป็นคนที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องนั้น วิธีการนี้เกิดขึ้นจากนักศึกษาด้านอาชีวศึกษาในประเทศแคนาดา เพื่อเป็นพื้นฐานการพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ ใช้งบประมาณคุ้มค่า

ประเด็นที่ 2 ผลการศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมที่ส่งเสริมความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของครูสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของครูผู้เข้ารับการอบรมหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยประเมินจากผลงานกลุ่มการออกแบบ

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนระหว่างฝึกอบรม อยู่ในระดับมาก และครูมีพัฒนาการความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมสูงขึ้น โดยครูมีความพึงพอใจภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น มีขั้นตอนในการศึกษาความต้องการจำเป็นจากกลุ่มเป้าหมายและผู้เกี่ยวข้องซึ่งเป็นผู้เข้ารับการอบรมโดยตรงทำให้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ทั้งทางด้านเนื้อหา การจัดกิจกรรมการอบรม การวัดและประเมินผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดกิจกรรมการอบรม มีการนิเทศติดตามการนำความรู้สู่การปฏิบัติของครูจริงในสถานศึกษา จึงทำให้การฝึกอบรมมีคุณค่าและเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนางานอย่างแท้จริง ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนที่ใส่ใจต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนสู่การกำหนดกิจกรรมบริการสังคม โดยครูเป็นผู้คอยให้คำปรึกษาแนะนำ นำผู้เรียนสู่ชุมชนเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียนและเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรุณรุ่ง โยธสิงห์ (2559, น.48) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะด้านการประเมินที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูผู้สอนระดับประถมศึกษาผลการวิจัยสรุปได้ว่า หลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้นมี 11 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) ที่มาและความสำคัญ (2) แนวคิดพื้นฐาน (3) หลักการของหลักสูตร (4) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (5) สมรรถนะที่พึงประสงค์ด้านการประเมินที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (6) โครงสร้างหลักสูตร (7) เนื้อหาสาระและประสบการณ์ (8) วิธีการฝึกอบรม (9) สื่อและแหล่งเรียนรู้ (10) การวัดและประเมินผลการอบรม และ (11) แนวทางการใช้หลักสูตร ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมพบว่า หลังการฝึกอบรมครูมีสมรรถนะด้านการประเมินที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้านความรู้และเจตคติสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ผลการประเมินสมรรถนะด้านทักษะอยู่ในระดับดี และความพึงพอใจของครูผู้อยู่ในระดับมากที่สุด

ประเด็นที่ 3 ผลการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนภายหลังการสอนโดยครูที่ได้รับการอบรมในหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นโดยการประเมินด้วยตนเอง ครูที่ปรึกษาและชุมชน พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการสอนของครูที่ได้รับการอบรมในหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นพบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และชุมชนผู้เกี่ยวข้องที่ได้ร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของผู้เรียน มีความพึงพอใจภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นเน้นการฝึกปฏิบัติจริงโดยให้ครูออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยการบริการสังคม (Service Learning) ซึ่งผู้สอนมีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนจัดกิจกรรมตามความต้องการของชุมชนมุ่งพัฒนาจิตสาธารณะร่วมกับความรู้ด้านวิชาการ สอดคล้องกับ Power, 2010, (อ้างถึงในประสาธน์ เนื่องเฉลิม, 2558, น.10) ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยการบริการสังคม (Service Learning) มุ่งให้ผู้เรียน เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและเป็นพลเมืองที่มีจิตอาสาการเรียนรู้โดยการบริการสังคมเป็นยุทธศาสตร์การเรียนการสอนที่เชื่อมโยงความรู้สู่การบริการสังคมอย่างมีคุณค่า และมีความหมาย เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้หลักการและทฤษฎีผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนและเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติจริงนอกชั้นเรียน ช่วยให้เกิดความคิดที่ว่า การเรียนแค่ทฤษฎีในชั้นเรียนสามารถเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ได้ยากมากสำหรับกระบวนการทางการศึกษา เมื่อความต้องการระหว่างผู้ให้บริการกับ

ผู้รับบริการสามารถตอบสนองได้ด้วยการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ มีชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วารินทร์ แก้วอุไร (2559, น. 133) ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบกิจกรรมเสริมสร้างจิตสาธารณะตามหลักการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังผู้เรียนได้รับการสอนโดยใช้รูปแบบกิจกรรมเสริมสร้างจิตสาธารณะตามหลักการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมที่พัฒนาขึ้น ส่งผลให้นักเรียนมีคุณลักษณะจิตสาธารณะทุกด้านโดยรวมหลังการเรียนรู้สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และนักเรียนมีพฤติกรรมการมีจิตสาธารณะหลังเรียนภาพรวมอยู่ในระดับดีเยี่ยม ซึ่งสอดคล้องกับ (Billing, 2006, p.17) ที่ว่า การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม สร้างศักยภาพในการสอนและการเรียนรู้ เพิ่มพูนทักษะทางด้านวิชาการ ความผูกพันในการทำงานร่วมกันอย่างมีคุณภาพสามารถปรับความสนใจการเรียนและเพิ่มคะแนนในการทดสอบให้สูงขึ้น ใช้ทักษะในการแก้ปัญหาได้ใช้ความรู้ที่ได้เรียนมาทั้งในการอ่าน การใช้ภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการเรียนรู้สังคม และ (Scott, 2006, pp.25-29) ที่ว่าการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมทำให้สังคมเข้มแข็ง ทำให้การเรียนรู้มีพลัง ผู้เรียนสามารถเลือกพื้นที่ของชุมชนที่ผู้เรียนจะเข้าไปทำงานได้ สามารถประเมินความเข้มแข็งของชุมชน ผู้เรียนจะค้นพบปัญหาที่หลากหลายแตกต่างกันก่อนที่จะเลือกปัญหามานำมาหารือกัน ฝึกการตัดสินใจขั้นพื้นฐานก่อนทำการเลือกปัญหา มีโอกาสที่จะคิด เขียน พูด เกี่ยวกับการตัดสินใจของกลุ่ม ขณะที่กำลังปฏิบัติกิจกรรม มีกระบวนการไตร่ตรองถึงการตัดสินใจในข้อมูลใหม่ๆ ที่ได้รับจากการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมตลอดโครงการ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย มีดังนี้

1.1 ความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตาม

แนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของผู้เข้ารับการอบรมหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรม เนื่องจากหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่ลุ่มลึกและครอบคลุมตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้นการนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรต้องมีการศึกษาข้อมูลพื้นฐานความต้องการจำเป็นของกลุ่มเป้าหมายซึ่งจะนำมาสู่การออกแบบหลักสูตรที่ตรงกับความต้องการของผู้เข้ารับการอบรม

1.2 ครูมีพัฒนาการความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมสูงขึ้น โดยครูมีความพึงพอใจภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากการอบรมมีการให้ความสำคัญกับภาคความรู้ การปฏิบัติขณะฝึกอบรม และการนิเทศติดตามนำไปสู่การปฏิบัติจริง ดังนั้นการออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมควรให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่หลากหลายทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ตลอดจนมีระบบการนิเทศติดตามการนำไปสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป มีดังนี้

2.1 การวิจัยในครั้งนี้เป็นการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาครูให้สามารถออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้

ต่อไปควรมีการพัฒนาหลักสูตรอบรมครูให้สามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดในรูปแบบอื่น เช่น การเรียนรู้แบบปรากฏการณ์เป็นฐาน การเรียนรู้แบบโครงงาน เป็นต้น

2.2 การวิจัยในครั้งนี้มีการประเมินเฉพาะพัฒนาการความสามารถในการออกแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ของครูผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งการวิจัยในครั้งต่อไปควรศึกษาด้านจิตสาธารณะ เช่น พัฒนาการด้านการมีจิตสาธารณะของผู้เรียนเพื่อให้เห็นถึงผลกระทบของนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นกับผู้เรียน

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- บุญเลี้ยง ทุมทอง. (2556). **ทฤษฎีและการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้(Theories and development instructional model)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอสพีรติงไทย.
- ประสาธน์ เถืองเฉลิม. (2558). การเรียนรู้โดยการบริการสังคม Service Learning. **วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์**. 2(1),น.10
- วารินทร์ แก้วอุไร. (2559). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมเสริมสร้างจิตสาธารณะ ตามหลักการเรียนรู้แบบรับผิดชอบต่อสังคมสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง**. 5(2),น.133
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.(2553). **แนวปฏิบัติการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- อรุณรุ่ง โยธสิงห์. (2559). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะด้านการประเมินที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูผู้สอนระดับประถมศึกษา. **วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**.
- Adam, R.E. Dacum. (1972). **Approach to Curriculum, Learning and Evaluation in Occupation Training**. Ottawa: Nova Scottia New Start, Inc.,
- Erickson, J.A., and Anderson, J.B. (1997). **Learning with The Community Concepts and Models for Service Learning in Teacher Education**. Washington D.C.: American Association for Higher Education.
- Billing, S.H. (2006). **Lessons from Research on Teaching and Learning : Service-Learning as effective instruction**. New York: State Farm Companies Foundation.
- Kruse, Kevin. (2004) **Introduction to Instructional Design and the ADDIE Model**. Retrieved October 6, 2019, from http://www.E-learningguru.com/articles/art2_1.htm.
- Peter, E. Oliva. (2009). **Developing the Curriculum**. Boston: Pearson Education Inc.
- Scott, V.G. (2006). **Incorporation Service Learning into your Special Education Program**. in *Intervention in School and Clinic*.